

Yalanlar, Hikayeler ve Argümanlar: Asil Yalansız Bir Kallipolis Mümkün Mü?

Lies, Stories, and Arguments: Can A Callipolis Exist Without the Noble Lie?

Tonguç Seferoğlu¹

¹(Dr. Öğr. Üyesi), Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Ardahan, Türkiye

ORCID: T.S. 0000-0001-8604-7851

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Tonguç Seferoğlu
Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Ardahan, Türkiye

E-posta/E-mail:
tongucseferoglu@ardahan.edu.tr

Başvuru/Submitted: 12.01.2023

Revizyon Talebi/Revision Requested:
12.03.2023

Son Revizyon/Last Revision Received:
26.03.2023

Kabul/Accepted: 18.04.2023

Atıf/Citation: Seferoglu, Tonguc. "Yalanlar, Hikayeler ve Argümanlar: Asil Yalansız Bir Kallipolis Mümkün Mü?" *Felsefe Arkivi- Archives of Philosophy*, 58 (2023): 89-110.
<https://doi.org/10.26650/arc.1233381>

öz

20. yüzyılın ikinci yarısında Platon'un *Devlet*'te ortaya koyduğu vatandaşlık ve yönetim teorisi totaliter, ırkçı ve eşitlikçilik karşıtı olmakla suçlanmıştır. Özellikle ulus ve yurttaş kimliği yaratmak için yönetici elitler tarafından kurgulanması öngörülen asil yalan hikayesinin vatandaşları doğuştan gelen politik ve ekonomik bir hiyerarşiye inandırmak için bir propaganda aracı gibi kullanılması haklı olarak yoğun eleştirilere maruz kalmıştır. Platon'u yukarıdaki suçlamalar karşısında tamamen aklamayacak olsa bile, asil yalanın epistemik statüsü ve ikna etme gücü hakkında yapılacak dilsel ve mantıksal analizler bize Platon'un felsefi amacına dair kapsamlı bir resim sunabilir. Bu bağlamda, (i) asil yalanın filozof-yönetici olmak için eğitilecekleri *Kallipolis*'in ve vatandaşların iyiliği için çalışmaya yönlendirmek için kurgulanmış olduğu; (ii) Platon'un bu yalanla ne kendini tamamıyla gerçekleştirmiş filozof-yöneticilerin ne de halkın geri kalanının yönetim biçiminin iyiliği ve yararı konusunda ikna olmasını beklemediği iddia edilecektir. Bu hikâye hem *Devlet*'i okuyacak sıradan halkın Platon'un idealini anlaması için hem de eğer bir gün *Kallipolis* kurulacaksa rasyonel argümanları anlayamayacak vatandaşları ikna etmek için kullanılabilir. Sonuç olarak, bu makale Platon'un asil yalanın ideal devletinin ne kuruluşu ne de istikrarlı bir şekilde sürdürülmesi için güvence sağlayamayacağını farkında olduğunu, asil yalanın politik ideali için ne zorunlu ne de gerekli olduğunu göstermeyi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Platon, *Devlet*, asil yalan, *Kallipolis*, filozof-yöneticiler

ABSTRACT

During the second half of 20th century, Plato's presentation of a theory of citizenship and government in the *Republic* has been accused of being totalitarian, racialist, and anti-egalitarian. In particular, the use of a noble lie as a propaganda tool to persuade citizens about a congenial politic and economic hierarchy has rightly been subjected to intense criticism. Although Plato would not be completely acquitted of all the charges against him, linguistic and logical analyses of the epistemic status and persuasive power of the noble lie can furnish one with a deeper comprehension of Plato's philosophical purpose. I argue that (i) the noble lie is devised to motivate those who are educated to become philosopher-rulers to work for the good of the *Callipolis* and its citizens and that (ii) Plato did not expect the noble lie to be enough to persuade either the philosopher-rulers or the rest of the citizens about the goodness

and advantages of the government of the *Callipolis*. This story can be used either for having those of the common people who read Plato's *Republic* understand his ideal or for persuading the future citizens of *Callipolis* who are unpersuadable by rational arguments, should that ever come to be. In conclusion, this study seeks to establish Plato's awareness of the facts that the noble lie does not ensure the foundation or stability of the *Callipolis* and that the noble lie is thus neither sufficient nor necessary for Plato's political ideal.

Keywords: Plato, *Republic*, noble lie, *Callipolis*, philosopher-rulers

EXTENDED ABSTRACT

This paper aims to examine epistemologically the noble lie, put forward how serious Plato was concerning the noble lie, and analyze whether the noble lie is sufficient and necessary for the creation of the *Callipolis*. In this respect, I argued that (i) the noble lie was devised to motivate the educate populace to become philosopher-rulers who work for the good of the *Callipolis* and its citizens and that (ii) Plato did not expect the noble lie to be sufficient at persuading either the philosopher-rulers or the rest of the citizens about the goodness or advantages of the government of the *Callipolis*. The noble lie has two basic components: (a) the genetic story (*R.* 414d1-414e5) and (b) the hierarchical story (*R.* 415b1-415c7).

According to the genetic story, all citizens are earthborn brothers and sisters, and the life one assumes to be living is just some dreamlike state. The target of this claim involves the first generation of citizens, because later generations would no longer be first-degree relatives. Here, one needs to observe that persuading a child about their family and the rest of society being earthborn brothers and sisters is epistemologically different than convincing people that their life experiences are not real. In the latter case, people should accept that they cannot distinguish the real world from the dream world. This stresses the difficulty of persuading people about the noble lie, because they must acknowledge that cognitive apparatuses such as sense perception, memory, and imagination are neither secure nor reliable. The Hierarchical story claims that the souls of the citizens are made out of the distinct metal alloys of gold, silver, or a mix of bronze and iron. A gold citizen naturally belongs to the ruling class, a silver one to the assistants of rulers, and an admixture of iron and bronze to the class of craftsmen and farmers. This story is clearly in line with the tripartite theory of the soul and the classes of society discussed elsewhere in the *Republic*. In Book IV (436a-444e), Socrates argues that the human soul is divided into three parts (i.e., rational [λογιστικόν], appetitive [ἐπιθυμητικόν], and spirited [θυμοειδές]) and that these three parts correspond to the three classes of society (i.e., the rulers, the auxiliaries, and the farmers and craftsmen).

For Socrates, two kinds of stories exist: true (ἀληθές) *logoi* and false (ψεῦδος) *logoi*. The false stories are *muthoi* [myths] (*R.* 377a4) and also involve two sorts of falsehoods: true falsehood

(ἀληθῶς ψεῦδος) and not altogether pure falsehood (οὐ πᾶν ἄκρατον ψεῦδος (R. 382b7-c1). Both the gods and humans hate true falsehoods (R. 382c3-4). Although the gods hate the other type of falsehood, those with cognitive competence can use such lies as a drug and make them beneficial by having them approximate the truth as much as possible (ἀφομοιοῦντες τῷ ἀληθεῖ τὸ ψεῦδος ὅτι μάλιστα R. 382c10-d3). Socrates presents “those ancient events involving the gods about which we don’t know the truth (R. 382d1-2)” as an example of not altogether pure falsehoods. Also, the noble lie involves that kind of a story and is not altogether a pure falsehood. Such falsehoods do not harm the soul because only imitate the true lies mirrored in the words (R. 382b9-10). Therefore, the philosopher-rulers’ souls are not harmed because they know the story they are telling to be a falsehood that will benefit the state as a result of their good intentions.

Socrates defined the noble lie as a contrivance (R. 414b8, μηχανή). But what roles and meanings could this μηχανή have? The literal meaning of μηχανή is machine. Figuratively, it can also carry the meanings of a scheme or contrivance, as it is used in the famous phrase ἀπὸ μηχανῆς θεός [Deus ex machina]. In the *Republic*, Plato aims to convince people of the benefit and goodness of the *Callipolis*, yet he is aware that many will not easily accept his more rational arguments. In this case, Plato has a shortcut solution (i.e., μηχανή/device) up his sleeve: the noble lie. However, to think that Plato prefers rational arguments for persuading people about the *Callipolis* being the best kind of government would be a reasonable and just thought. In conclusion, Plato tries to convey a philosophical idea with the noble lie, as he often does. The caution that Socrates shows while discussing the noble lie is quite understandable because he may have felt embarrassed about using such a grand /blatant lie regarding the political structure of the *Callipolis*. In conclusion, the noble lie does not ensure the stable existence of the *Callipolis*; therefore, it may only be meant to play a small supporting role in explaining and achieving his political ideal.

Giriş

Platon'un *Devlet* kitabında karşımıza çıkan asil yalan hikâyesi 20. yüzyıl ortalarından beri sert politik eleştirilere maruz kalmıştır. Bu hikâyeye göre şehrin tüm vatandaşları kardeştir ve şehirdeki sınıf ayrımının nedeni Tanrı'nın her bir ruhu farklı metallerden yaratmış olmasıdır. Karl Popper ilk kez 1945 yılında basılan *The Open Society and Its Enemies* (*Açık Toplum ve Düşmanları*) kitabında Platon'un politik programını genel anlamda totaliter, sansürcü ve eşitlikçilik karşıtı olarak nitelmiştir. Benzer bir şekilde, Popper asil yalan (*gennaion pseudomenous*) ifadesinin elitizmini ortaya koymak için “*lordly lie*” olarak çevirmiş, bu yalanda asil (*noble*) hiçbir yön olmadığını altını çizmiş, Platon'u ırkçılık ile suçlamış, Platon'un kendisinin de bu ırkçı duruşunun zamanının demokratik ve insancıl eğilimlerine karşıt olduğunu farkında olduğunu belirtmiş, bu yüzden de asil yalanı çekingen bir biçimde sunduğunu iddia etmiştir. Popper'a göre, Platon aslında asil yalanın yine kendinin ortaya doğruluk teorisi ve gerçek filozofların doğruya olan aşkı fikri ile çatışmasına rağmen, politik amacına hizmet ettiği için bu çatışmayı çıkarıcılıkla göz ardı etmiştir. Bir başka deyişle, Popper'a göre Platon için tek doğruluk kriteri vardır, o da bir düşünce, argüman veya inancın totaliter devletin çıkarına olup olmadığıdır.¹

Elbette ki asil yalanın biçimine ve politik amacına karşı çıkan tek düşünür Karl Popper değildir. Mesela, John Rawls asil yalanı başka türlü ayakta kalamayacak bir politik yapının tek kurtuluş yolu olarak görürken Bertrand Russell asil yalanın felsefe ile bağdaşmayacağını iddia eder.² Asil yalana karşı geliştirilmiş politik eleştirilerin örnekleri daha da çoğaltılabilir. Popper ve diğerlerinin Platon'un vatandaşlık ve yönetim idealine getirdikleri eleştirilerin topyekûn temelsiz veya haksız olduğunu iddia etmek elbette mümkün değildir. Asil yalanı bir kenara bıraksak bile, Platon'un *Kallipolis*'i hala kolektivist (yani bireyin haklarının kısıtlanması pahasına toplumun iyiliğini önceleyen) ve anti-demokratik (yani elit sınıf da dahil olmak üzere toplumun tüm kesimlerinin tercihlerini ve isteklerini göz ardı eden) olmakla suçlanabilir. Ayrıca totaliteri *Kallipolis*'te rakip politik gruplara yer vermeyen anlamında kullanacak olsak, *Kallipolis* kesinlikle totaliterdir; devlet farklı sınıflardan oluşsa bile bu sınıflar rakip değildir.³ Platon'a göre her sınıfın ve bu sınıfların her üyesinin mutluluğunun bir bütün olarak toplumun mutluluğuna bağlı olduğunu kabul edersek, bireylerin devlet “makinesinin bir çarkına” indirgenmediği gerçeğini göz ardı edemeyiz.⁴

Elbette ki, Popper'ın Platon'a getirdiği “özcülük (saf bilginin ve bilimin şeylerin değişmez özünü ve şeylerin gizlenmiş varlığını keşfedip tanımlayabileceği görüşü)” ve “tarihsicilik (tarihin sosyal bilim tarafından ortaya koyulabilecek ilkeler doğrultusu ile belirli bir yöne veya sona ilerlediği fikri)” eleştirileri temelsiz olmayabilir.⁵ Ne var ki, bu makalede Popper'ın asil yalan eleştirisinin haklı olup olmadığına odaklanmak yerine, göz ardı ettiği bazı dramatik ve

1 Karl Popper, *The Open Society and Its Enemies: New One-Volume Edition* (Princeton: Princeton University Press, 2013), 133-135.

2 David Lay Williams, “Plato's Noble Lie: From Kallipolis to Magnesia,” *History of Political Thought* (2013) 34, 363.

3 Lesley Brown, “How Totalitarian is Plato's Republic?,” *Essays on Plato's Republic* içinde, Der. Erik Nis Ostenfeld (Aarhus University Press, 1998), 13-14.

4 Brown, “How Totalitarian is Plato's Republic?,” 23-25.

5 Bkz. Popper, *The Open Society and Its Enemies*, 29-31.

epistemolojik unsurların dikkatli bir okuması yoluyla asil yalana dair farklı bir resim ortaya konulmaya çalışılacaktır. Popper'in çizdiği Platon portresinin fazlasıyla karanlık ve birçok açıdan çarpıtılmış olduğu pek çok bilim insanı tarafından kabul edilse de bu Popper'in söylediklerinin tamamen temelsiz olduğunu göstermez. Bir başka deyişle, Platon ve Popper'dan hangisinin politik ve epistemolojik açılardan haklı olduğu araştırılmayacak, yalnızca Popper'in asil yalan yorumundan farklı bir okumanın Platon'un amacını daha iyi anlamamızı sağlayacağı gösterilmeye çalışılacaktır

Bu makalede hedeflenen, asil yalanı epistemolojik açıdan incelemek, Platon'un asil yalanı ne kadar ciddiye aldığını ortaya koymak ve asil yalanın Platon'un ideal devleti *Kallipolis* için yeterli ve zorunlu olup olmadığını araştırmaktır.⁶ Bu açıdan, bu çalışmada daha analitik bir yöntem izleyerek asil yalan hikâyesinin dilsel ve mantıksal analiziyle cevabı aranacak soru şudur: İddia edildiği gibi Platon'un doğru, bilgi ve bilgelige dair söyledikleri ve asil yalan fikri birbirleriyle çelişiyor mu? Yani, nasıl olur da İyi formunun bilgisine sahip olan ve *Kallipolis*'i Bilgelik üzerine inşa etmeyi hedefleyen kurucu filozof-yönetici böylesi bir yalan söyleyebilir?⁷ Bu sorulara tatminkâr birer cevap bulabilirsek, Platon'un en çok tartışılan fikirlerinden birisi olan asil yalana yeni bir bakış açısı getirebiliriz ve onun bu hikâyeyi kurgularken sahip olduğu motivasyonunu daha iyi anlayabiliriz.

İlk bölümde asil yalan hikâyesinin anlatıldığı kısmın bir çevirisi yapılacak ve bu yalanın içeriği yalın bir şekilde şematize açıklanacaktır. İkinci bölümde "asil yalan" ifadesinin dilsel ve epistemolojik bir analizi yapıp Sokrates'in doğru-doğru olmayan yalan ayrımı üzerinden yalanların onlara sahip olan veya onları söyleyen bireyin ruhundaki etkisi araştırılacaktır. Üçüncü bölümde asil yalanın neden bir *μηχανή* olarak adlandırılmış olduğunu anlamak için bu kelimenin anlamı incelenecek ve Platon'un asil yalanın yapay ve eğreti bir çözümden öte bir şey olmadığını farkında olduğu gösterilecektir. Son bölümde ise *Kallipolis*'in asil yalanın hem filozof-yöneticiler hem de sıradan halk üzerindeki ikna etme gücü üzerinden Platon'un asil yalanı ne kadar inanılabilir bulduğu irdelenecektir. Bu açıdan, asil yalanın *Kallipolis*'in kuruluşu ve devamlılığı için zorunlu olup olmadığı sorusuna cevap aranacaktır. Sonuç olarak Platon'un asil yalanın ideal devletinin ne kuruluşu ne de daha sonra istikrarlı bir şekilde sürdürülmesi için güvence sağlayamayacağını farkında olduğunu ortaya koyup, asil yalana sadece destekleyici bir yan rol verdiğini göstermek hedeflenmektedir.

6 Makale boyunca Eski Yunanca πόλις (*İng.* city-state, *Tür.* şehir devleti) kelimesini bağlama uygun şekilde "şehir", "ülke" veya "devlet" şeklinde çevirdim. Eski Yunancada polis hem fiziksel bir varlık olarak şehri (Lat. *urbs*) hem de yasal bir oluşum olarak "devlet" ve "vatandaşlar bütünü" anlamlarını karşılayabilir. *Bkz.* Mogens Herman Hansen, "Greek City-States", *The Oxford Handbook of the State in the Ancient Near East and Mediterranean* içinde, Der. Peter Fibiger Bang ve Walter Scheidel (New York: Oxford University Press), 262-263.

7 Platonik formlardan bahsederken ya "Xin formu (İyinin formu)" formülünü kullanacağım ya da bahsi geçen Platonik formun ilk harfini büyük yazacağım (İyilik, Bilgelik, Adalet vb.). Literatürde yaygın olarak kullanılan filozof-kral (*philosophos basileus*) yerine, cinsiyet ayrımı gözetmeyen filozof-yönetici kalıbını kullanmayı tercih ettim. Her ne kadar, Platon ilgili kısımda "οἱ βασιλῆς (R. 473c11)" maskülen ismini kullansa bile, Platon'a göre kadınlar da yönetici sınıfa dahil olabilir (*bkz.* R. 451-455). Platon'un bir feminist olduğu mitine karşı çıkarak Platon'un kadınları özgürleştirmek gibi bir kaygısı olmadığını gösteren ve toplumun yarısını oluşturan kadınların yönetici sınıfa dahil edilmesinin tek amacının bir devletin iyiliği olduğunu iddia eden inceleme için *bkz.* Julia Annas, "Plato's 'Republic' and Feminism," *Philosophy*, 51 (1976), 307-321.

1. Asil Yalanın İçeriği

Bu bölümün amacı asil yalanın içeriğini ortaya koyup epistemolojik açıdan incelemek ve bu yalanın ikna etme gücünü değerlendirmektir. Böylece Platon'un asil yalanı aslında çok da ciddiye almadan, gösterişli bir hikâye olarak kurguladığını, asil yalanın onu kullanacak olan filozof-yöneticilerin bilgelik sevgisi ile çelişmediğini ve *Kallipolis*'in kuruluşu ve devamlılığı için asil yalanın zorunlu olmadığını anlamak için temel bir çerçeve çizmiş olacağız. *Devlet* kitabındaki ilgili kısmın çevirisi ile başlayalım.⁸

Sokrates: O halde, az önce bahsettiğimiz gerektiğinde ortaya çıkan o yalanlardan birini nasıl icat edebiliriz (414b8-9, Τίς ἄν οὖν ἤμῃν μηχανῆ γενόιτο τῶν ψευδῶν τῶν ἐν δέοντι γιγνομένων [...])? Öncelikle yöneticilerin kendilerini, eğer bu mümkün olmazsa, en azından şehrin geri kalanının inanacağı türden asil bir yalan (414c1, γενναῖόν τι ἐν ψευδομένους).

Glaukon: Ne tür bir yalandan bahsediyorsun?

Sokrates: Yeni bir şey değil, Fenike kökenli bir hikâye. Daha önce pek çok yerde zaten ortaya çıkmış, ozanlar böyle söylüyor ve birilerini de inandırmışlar, ancak bizim zamanımızda gerçekleşmedi ve gerçekten olabilir mi onu da bilmiyorum. İnsanları inandırmak için oldukça çaba harcamak gerek.

Glaukon: Anlatmaktan çekiniyormuş gibi görünüyorsun.

Sokrates: Anlattığım zaman çekinmekte ne kadar haklı olduğumu göreceksin.

Glaukon: Anlat, korkmana gerek yok.

Sokrates: Öyleyse anlatıyorum, ama doğrusu cesaretimi nasıl toplayacağımı veya ne tür sözlerle anlatacağımı bilmiyorum. Şimdi, öncelikle yöneticilerin kendilerini ve askerleri, sonrasında da şehrin geri kalanını şu konuda ikna etmeye çalışacağım: onlara verdiğimiz tüm eğitim ve öğretim, deneyimledikleri ve başlarına gelen her şeyi sanki bir rüyada gibi hayal ettiler (414d5, ἔδόκουν).⁹ Gerçekte ise o zamanı kendileri, silahları ve yapılan tüm aletleri toprağın altında şekil alarak ve oluşarak geçirdiler. İş tamamen bittiğinde, toprak anaları onları dışarı attı. Ve şimdi, yaşadıkları vatani anaları ve onları yetiştiren biriymiş gibi düşünmeli, eğer saldıran olursa onlara karşı korumalı ve diğer tüm vatandaşları topraktan doğma kardeşleri gibi görmelidir.

8 *Devlet* kitabında Sokrates bir gün önceki konuşmayı kimliği belli olmayan bir kişiye anlatmaktadır bu yüzden orijinal eski Yunanca metinde “ben dedim ki (ἦν δ’ ἐγώ)” ve “o dedi ki (ἦ δ’ ὅς)” gibi kalıplar kullanılmaktadır. Daha sade bir çeviri verebilmek için bu kalıpları kullanmayıp, metni karşılıklı bir konuşmamış gibi çevirdim.

9 ἔδόκουν fiilini “hayal etmek” diye çevirirken James Adam, *The Republic of Plato*, I. Cilt (New York: Cambridge University Press, 2009), 194 önerisini takip ediyorum. δόκω başka bağlamlarda “sanmak” olarak çevrilebilir ancak burada vurgulanan gerçek olduğu düşünülen şeylerin aslında hayal edilmiş olduğudur. Yani kendilerini rüyada sanmıyorlardı, yaşadıkları her şeyi rüyada gibi hayal ediyorlardı.

Glaukon: Bu yalanı (414e7, τὸ ψεῦδος) anlatmak için uzun süre çekinmiş olman boşa değilmiş.

Sokrates: Elbette çekinmekte haklıydım. Ama hikâyenin (415a2, τοῦ μύθου) kalan kısmını da dinlemelisin. Onlara hikâyemizi anlatırken şöyle diyeceğiz: “Bu şehirdeki herkes kardeştir ama tanrı sizi biçimlendirirken aranızda yönetmeye yetkin olanların yaratılışı sırasında onlara altın karıştırmıştır, bu yüzden onlar en kıymetlilerdir. Yardımcıları gümüşle, çiftçiler ve diğer zanaatkarlar için demir ve bronzla karıştırmıştır. Böylelikle, çoğu zaman kendinize benzeyen çocuklara sahip olacaksınız fakat hepiniz aynı soydan geldiğiniz için gümüş bir çocuk altın ebeveynden, altın bir çocuk gümüş bir ebeveynden ve diğer hepsi birbirlerinden bazen doğabilir. Bu yüzden tanrının yöneticilere verdiği ilk ve en önemli emir şudur: Yeni neslin ruhundaki karışımın koruyuculuğunu daha iyi yapmaktan veya onlara dikkatlice göz kulak olmaktan daha gerekli hiçbir işleri yoktur. Bir taraftan, eğer kendi çocukları bakır veya demir alaşımli olarak doğarlarsa, hiçbir şekilde onlara merhamet göstermemeli, ama onlara doğaları gereği hakkettikleri değeri vermeli ve onları zanaatkarlar ile çiftçilere katılmaları için yanlarından kovmalıdır; diğer taraftan, eğer onların [çiftçiler ve zanaatkarlar] arasında altın veya gümüş alaşımli biri doğarsa, onlara hakkettiği kıymeti vererek bazılarını koruyucuların, bazılarını ise yardımcıların arasına yükseltmelidir çünkü şöyle bir kehanet vardır: bir demir veya bronz koruyucu olduğu zaman şehrin sonu gelir”. Peki, onları bu hikâyeye (415c7, τὸν μῦθον) inandırmamız için bir yöntemin (415c7, μηχανήν) var mı?

Glaukon: Söylediğimiz kişilerin kendilerini inandırmak için kesinlikle yok, ama onların çocukları ve sonraki nesiller ve daha sonra gelecek diğer insanlar için var.

Sokrates: Ne demek istediğini az çok anlıyorum ama bu bile onların şehirlerine ve birbirlerine daha çok göz kulak olmaları için yerinde olacaktır. Her neyse, bırakalım bu meseleyi gelenek (415d6, ἡ φήμη) istediği yere götürsün (R. 414b7-415d6).¹⁰

Asil yalanın iki temel bileşenden oluştuğunu söyleyebiliriz: (a) 414d1-414e5 arasındaki “genetik anlatı”, (b) 415b1-415c7 arasındaki “hiyerarşik anlatı”. Genetik anlatıdan kastedilen şehrin tüm bireylerinin aynı kökenden geldiğidir. “Otokton”, yani “toprağın kendisinden doğan (CGL, s.v. αὐτόχθονος)”, kelimesi bu anlatıyı tanımlamak için daha uygun olsa da dilimizde pek kullanılmadığı için tercih etmedim. Genetik anlatıya göre şehirde yaşayan tüm vatandaşlar sadece aynı soyağacına mensup değil, aynı zamanda kardeştir. Otoktonluk fikri Sokrates’in de belirttiği gibi Fenike kökenlidir ve Kadmos’un öldürdüğü ejderhanın dişini gömmesi ve

10 Makaledeki tüm çeviriler aksi belirtilmediği sürece yazara aittir. *Devlet* dahil tüm kitapların eski Yunanca metinleri için John Burnet’in hazırladığı *Oxford Classical Texts: Platonis Opera* edisyonlarını kullandım ve İngilizce yapılmış başlıca çevirilerden faydalandım. Platon’un diyaloglarının kısaltmaları için *Liddle-Scott-Jones Greek-English Lexicon*’u takip ettim. *The Cambridge Greek Lexicon*, der. James Diggle, (Cambridge: Cambridge University Press, 2021) Yunanca-İngilizce sözlük olarak kullanılmıştır ve metinde CGL olarak kısaltılmıştır.

sonrasında Spartalıların tüm silahlarını ve zırhlarını kuşanmış oldukları halde doğduğu hikâyeden türetilmiştir.¹¹ Bu ve benzeri otokton hikâyeler Platon'un yaşadığı MÖ 4. ve 5. yüzyıllarda sıklıkla kullanılan ve kültürlerarası bir fenomendir.¹² Bu açıdan popüler bir hikâyedir, yani okuyanlar ilgili kısma dair bir aşinalık ve farkındalık sahibidirler. Bu noktada altını çizmemiz gereken şudur: Sokrates'in hikâyesinin hedefi zaten kurulmuş bir şehrin halihazırdaki vatandaşlarını, yani birinci nesli ikna etmektir çünkü ikinci nesil ve sonrasında bahsi geçen kardeşlik bağı ortadan kalkacaktır. Sokrates hikâyesinin birinci nesil vatandaşların kendi çocuklarını da topraktan doğma olduğuna ve tüm yaşam deneyimlerinin hayal olduğuna inandırması gerektiğini söylemek istememektedir. Otokton anlatının ikna etmesi gereken vatandaşlar politik ve kültürel belirli bir yapı içerisinde yaşayanlardır çünkü ikna olmaları halinde *Kallipolis*'in ihtiyaçlarına uygun bir anlayışla yeni nesiller zaten yetiştireceklerdir ve otokton anlatı bir zorunluluk olmaktan çıkacaktır.

Bir başka deyişle, şehrin ilk vatandaşlarının kendi çocukları ve daha sonraki her nesil için topraktan doğma kardeş olmayacak ama aynı soyağacına mensup bireyler olacaklardır. Metnin sonunda Glaukon'un da belirttiği üzere, bu hikâyeye çocukları ve gelecek nesilleri inandırmak daha kolay olacaktır çünkü halihazırda yetişkin bir insanı tüm yaşamının bir hayal olduğuna ikna etmek epistemik olarak oldukça güçtür. Bir çocuğu aslında kendi ailesi de dahil olmak üzere tüm toplumun topraktan doğma kardeşler olduğuna ikna etmek ile bir kişinin tüm hayatının hayal olduğuna ikna etmek epistemik olarak farklı iki perspektifi işaret eder. Çocukların kendisinin birincil deneyimi olmayan bir konuda (*P*: “İlk nesil toprakta yetişip doğdu”) ikna edilmesi yeterli olacaktır. Ancak yetişkinlerin hem ilk elden tüm deneyimlerinin yanlış (*Q*: “Tüm yaşamınız bir rüyaydı”) önermesinin hem de *P* (“İlk nesil toprakta yetişip doğdu”) önermelerine ve sonuçta $P \rightarrow \sim Q$ önermesinin doğru olduğuna inanmaları gerekecektir. Daha da zoru, ilk neslin üyelerinin rüya ile gerçeği ayırt edemeyeceklerine inanmaları gerekir, başka şekilde tüm deneyimlerinin bir rüya olduğunu kabul etmeleri mümkün değil. Bu da aslında asil yalana birisini ikna etmenin ne kadar zor olduğunu gösterir çünkü o kişi aynı zamanda en temel bilişsel araçlarının, örneğin duyuusal deneyim, hafıza ve hayalin, sağlam ve güvenilir olmadığını kabul etmelidir.

Hiyerarşik anlatının temelini oluşturan metaller arasındaki değer sıralaması ise Hesiodos'un *İşler ve Günler* (109-201) şiirinden değiştirilerek aktarılmıştır.¹³ Hesiodos'un anlatısında beş çağdan bahsedilir: Altın Çağ, Gümüş Çağ, Bronz Çağ, Kahramanlar Çağı ve Hesiodos'un kendisinin de yaşadığı Demir Çağ. Hesiodos'un versiyonu Platon'dan iki temel noktada ayrılır. Birincisi, Hesiodos'un farklı metallerle temsil edilen çağları birbirini takip eden farklı dönemlerdir, her metalin temsil ettiği insanlık farklı zamanlarda yaşamıştır ve insanlar her seferinde baştan yaratıldıkları için aralarında genetik bir bağ yoktur. Platon'un versiyonunda ise hepsi aynı anda var olur.¹⁴ İkincisi, Hesiodos'un anlatısında farklı metallerin temsil ettiği çağın insanları arasında altından demire doğru aşağı yönlü değersel bir fark olduğu çok da açık değildir. Örneğin, bu

11 James Adam, *The Republic of Plato*, I. Cilt (New York: Cambridge University Press, 2009), 194.

12 Joseph Gonda, “A New Interpretation of the Noble Lie”, *Plato Journal* (2021) 21, 73.

13 Hesiod, *Theogony. Works and Days. Testimonia*, çev. ve der. Glenn Most (London: Harvard University Press, 2006), 97-105.

14 Adam, *The Republic of Plato*, I. Cilt, 195.

durumda Kahramanlar Çağındaki yükselişi açıklamak güç olacaktır.¹⁵ Bu açıdan, altın ve diğer çağlar arasında çöküş yaşandığı iddia edilmemektedir, bu çağlar arasında bir karşıtlık ilişkisi olduğunu düşünmek daha akla yatkın görünmektedir. Platon'da ise altından demire doğru bir değer kaybı olduğu açıktır. Aslında, hiyerarşik anlatı çok açık bir şekilde Platon'un *Devlet* kitabında ortaya koyduğu üç kısımlı ruh ve devlet anlayışı ile bir uyum içerisindedir. Özetle, Platon *Devlet*'in IV. kitabında (R. 436a-444e) özetle şöyle der: İnsan ruhu akılcı (*λογιστικόν*), iştahlı (*ἐπιθυμητικόν*) ve yürekli (*θυμοειδές*) olmak üzere üç parçaya ayrılır ve bu üç parça sırasıyla devletteki yöneticiler, askerler ve zanaatkarlar ile çiftçilere karşılık gelir. Genetik anlatıda bu sınıf ayrımının doğuştan olduğu iddia edilir; çünkü sahip oldukları metal karışımının kıymetine göre bireylerin ait oldukları sınıfta bulunmaları doğaldır. Tanrı bazı vatandaşları altın alaşımı, bazılarını gümüş alaşımı ve yine bazılarını da demir ve bronz alaşımı kullanarak yaratmıştır. Nasıl ki, metaller en kıymetliden en kıymetsize altın, gümüş ve demir ile bronz olarak sıralanırsa hem ruhun parçaları hem de devletteki sınıflar aynı şekilde düzenlenirler.

Özetle, asil yalan devletin iyiliğine hizmet etmek adına iki temel ilke ortaya koyar. Birincisi, *Kallipolis*'in tüm bileşenleri uyum içerisinde yaşmalıdır; çünkü uyum devletin iyiliği için zorunludur. Genetik öğretisi ile tüm vatandaşlar birbirine bağlanırlar. Platon'un içinde yaşadığı şehir olan Atina'da ve belki diğer şehirlerde yaptığı gözlemler onu şehrin tüm vatandaşlarının birbirini kardeş olarak görmesi gerektiği fikrine itmiş olabilir. MÖ 411 yılında oligarşi ve demokrasi destekçileri arasında yaşanan bölünme veya Peloponnesos Savaşı sonrası 404 yılında başa geçen Otuzlar Tiranlığı ve karşıtları arasındaki çatışma hizipçiliğin sonuçlarının en çarpıcı örnekleridir.¹⁶ Platon demokrasi ve oligarşi destekçileri arasındaki karşıtlığı *Devlet*'in VIII. kitabında 555a-557b arasında açıkça ortaya koymaktadır. Ama elbette ki *Kallipolis*'e kıyasla hem demokrasi hem de oligarşi bozuk rejimlere birer örnektir. Platon'un idealinde yöneticiler öncülüğünde devleti oluşturan tüm bileşenler hem içeriden şehre zarar verecek eylemlerden kaçınacak hem de dışarıdan gelecek tehditlere karşı şehri koruyacaktır. Bu birliktelik ve uyum algısı devleti oluşturan gruplar arasında ortaya çıkabilecek her gerilimin çözümünde rol oynayacaktır.¹⁷ Tabii burada asıl rol, diğer iki sınıfı hükmü altına alacak yöneticilere verilmiştir, onlar her daim bir şekilde sınıflar arasındaki uyumu tahsis etmelidir. İkincisi, şehirdeki tüm vatandaşların doğasına uygun eğitim-öğretimi alması ve doğasına aykırı eylemlerden ve işlerden kaçınmasıdır. Hikâyenin sonundaki kehanet bu noktanın altını çok açık bir şekilde çizmektedir: Doğası gereği koruyucu olamayacak kişiler şehrin yönetimini ele geçirirse veya bir şekilde dikkatsizlik sonucu şehrin yönetiminde yer alırlarsa şehrin sonu gelecektir. Bu nihai öğüt ile yukarı yönlü sınıfsal geçişin ancak koruyucuların gözetiminde gerçekleşebileceği ve her bireyin tüm topluma kendi doğalarına uygun bir biçimde katkı sağlamasının zorunlu olduğunun gösterilmesi hedeflenmektedir.

15 Joseph Fontenrose, "Work, Justice, and Hesiod's Five Ages", *Classical Philology*, 69 (1974), 8.

16 Mogens Herman Hansen, "Political Parties in Democratic Athens Greek," *Roman, and Byzantine Studies* 54 (2014), 385-389.

17 Gonda, "A New Interpretation of the Noble Lie," 83.

2. Saf ve Saf Olmayan Yalanlar

Bu noktaya kadar, asil yalanın ana hatları ile ne olduğunu ve hangi amaca hizmet ettiğini görmüş olduk. Ancak, çoğu zaman olduğu gibi Platon bize asil yalan hakkında ne düşündüğünü sarıh bir şekilde söylemiyor ve okuyucu olarak bizlerin hem yukarıdaki metindeki ipuçlarını takip edip hem de *Devlet* kitabının diğer kısımlarında bu konuda söylenenler ile elimizdeki metni ilişkilendirip bu bulmacayı çözmemiz gerekiyor. Bunu başarmak için, asil yalanı hem dilsel hem de epistemolojik açıdan analiz etmek yerinde olacaktır. Elbette ki incelememiz “γενναῖόν τι ἔν ψευδομένουσ” ifadesi ile başlamalıdır. Türkçeye “asil” olarak çevirdiğimiz γενναῖος kelimesinin ikili bir anlam taşıyabileceğini belirtmemiz gerekir. Esasen, γενναῖος kişiler için “doğuştan toplumda yüksek bir sosyal statüye sahip olan, soylu bir aileden gelen kişi” anlamında, şeyler içinse “harika, yüce” anlamında kullanılır (*CGL*, s.v. γενναῖος). Ama ikincil olarak γενναῖος günlük konuşma dilinde “gerçek”, “sahih” anlamında da kullanılabilir.¹⁸ Bir yazar çevirisinde şu notu düşer: “Hizmet ettiği politik amaç açısından bu yalan görkemli ve asildir (*gennaios*), ama Yunanca kelime gündelik dilde de “hakiki yalan”, yani kocaman, hiç şüphesiz yalan anlamı vermek için kullanılabilir”.¹⁹ Bir diğer yazar da benzer bir biçimde bu kalıbın içeriğinin abartılı olması bakımından “cömertçe” kurulmuş bir yalan şeklinde anlaşılması gerektiğini söyler.²⁰ Özetle, Platon dilsel bir oyunla iki anlamı bir arada verir: Amacı açısından baktığımızda asil bir yalan, ama içerik ve biçim olarak kuyruklu ve büyük yalandır. Ayrıca, Sokrates’in hikâyeyi gerçekten yaşanıp yaşanmadığı konusunda ısrarcı olmaktan kaçınması ve hatta başlı başına hikâyeyi anlatmaktan çekinmesi bize Platon’un asil yalanın epistemik statüsüne dair neler düşündüğü konusunda önemli ipuçları verir.

Yeni ipuçları için bu deyişteki ikinci kelimeye geçelim, yani ψευδομένουσ. Platon ψεῦδος (*Tür.* yalan, yanlış) bir hikâyeyi gerçekten asil olarak nitelendirebilir mi? Analizimizi biraz daha derinleştirmek için öncelikle Platon’un *Devlet*’in önceki sayfalarında “yalan” hakkında söylediklerine bakalım. Bildiğimiz üzere II. ve III. kitaplarda, Sokrates ileride *Kallipolis*’i yönetmesi düşünülen çocukların nasıl bir eğitim alması gerektiğini resmeder. Bu eğitimin ilk basamağını “μουσική”, yani “düzgün bir eğitimin temel bileşenleri olarak müzik ve şiir (*CGL*, s.v. μουσική)”, oluşturur (*R.* 376e4-6). Bu eğitimin bir parçası da anlatılardır, yani *logoi* (*R.* 376e9). Sokrates’e göre anlatılar “doğru (ἀληθές)” ve “yanlış (ψεῦδος)” olmak üzere iki türdür. Yanlış anlatılar ise söylenlerdir, yani *muthoi* (*R.* 377a4). Fakat yine de bu söylenler planlı ve sağlıklı kurgulanırsa içerisinde biraz da olsa doğru barındırabilir (*R.* 377a6). Söylenler de kendi içinde güzel olanlar (καλόν) ve olmayanlar olmak üzere ikiye ayrılır ve güzel olanları seçmek şehrin yöneticilerin görevidir (*R.* 377b11-c2). Sokrates iyi olmayan ve çocuklara anlatılmaması gereken söylenlere Homeros ve Hesiodos’u örnek olarak verir (*R.* 377d4-6) çünkü bu eski mit-yapıcılar tanrıları ve kahramanları kötü resmeder (*R.* 377e1-3). Sonuç olarak, kavga eden, savaşan ve birbirinin kuyusunu kazan tanrılar ve kahramanları resmeden hikâyeleri dinleyen ve alegorik olan ile olmayanı ayırmayan çocukların ruhu asla düzelmeyecek şekilde zarar görür (*R.* 378b7-e3).

18 Bu anlam için bkz. Sofokles, *Aias*, 938 γενναία δῶη, “gerçek ızdırıp”.

19 G. R. F. Ferrari ve Tom Griffith, *Plato: The Republic* (Cambridge: Cambridge University Press, 2000), 107.

20 Francis Macdonald Cornford, *The Republic of Plato* (Oxford: Oxford University Press, 1951), 103.

Bu bağlamda Sokrates'in asil yalanı *Kallipolis*'in filozof-yöneticilerim eğitim programına eklenmesinin planlandığı düşündüğünü ve bu anlatının toplumun tüm kesimlerini bir araya getirip uyum içinde yaşamaları sağlanması için yaratıldığını söyleyebiliriz.²¹ Platon'un zanaatkar ve çiftçilerin çocuklarının eğitimi veya onların da benzer bir eğitime tabi tutulup tutulmayacağı konularında ne düşündüğünü tam olarak bilemiyoruz. Ama elimizde ayrıntılı olarak betimlenmiş bir filozof-yönetici eğitim programı var. Platon yönetici olmak için seçilenlerin nasıl bir eğitime tabi tutulacağını, hangi şartlarda başarısız sayılacaklarını ve neden eğitimden alınmaları gerektiğine dair açıklamalarda bulunuyor.²² Elbette ki belirli bir kesim matematiksel bilimler hakkında eğitilecek ve bu eğitimi de başarı ile tamamlayanlar diyalektik üzerine eğitimi alacaktır. Bu açıdan, doğası gereği çiftçi ve zanaatlar olanların hiçbir şekilde yüksek eğitim almayacağı da açıktır.²³ Yöneticilerin sınıfsal geçişlilikten sorumlu olduğunu ve zanaatkar ile çiftçilerin çocuklarından doğası gereği koruyucu olmaya yatkın olanların yükseltilmesi gerektiği fikrini ciddiye alıcaksak, en azından temel kültürel eğitimin tüm topluma verildiğini düşünmemiz gerekir. Platon bize bunun aksini düşünmemizi neden olacak bir gerekçe vermiyor. Kaldı ki, yöneticilerin yukarı yönlü geçişi nasıl idare edeceğini ve koruyucu doğasına sahip çiftçi ve zanaatkar çocuklarını nasıl bulacağını açıklamak mümkün gözüküyor.

Şimdi paradoksal görünen “doğru yalan” veya “doğru yanlışlık” kavramına da kısaca inceleyelim. Sokrates yeni bir ayırım yapar: “doğru yalan (ἀληθὺς ψεῦδος)” ve “büsbütün saf olmayan yalan (οὐ πᾶν ἄκρατον ψεῦδος)” (R. 382b7-c1). Burada doğru ve yanlış arasındaki ayırım formel olarak değil, ona inanan kişinin zihnindeki doğruluk statüsü üzerinden kıyaslanmaktadır. Yani Platon'un buradaki amacı “Sokrates ölümlüdür (P)” ve “Sokrates ölümlü değildir (P-değil)” önermelerini doğruluk değerleri üzerinden kıyaslayarak ikinci önermeyi doğru yalan olarak kabul etmek değildir. P-değil önermesi ancak S öznesi tarafından doğru olarak kabul edilirse doğru yalan olur. Doğru yalan sadece yanlış değildir, özne tarafından doğru olduğu düşünülen bir yanıştır, yani yanlış inançtır. Sokrates doğru yalanı daha sonra “gerçek yalan (R. 382c3, τῷ ὄντι ψεῦδος)” olarak betimler ve onu büsbütün saf olmayan yalandan ayırır. Sokrates doğru yalandan ne kastettiğini şöyle açıklar: (a) kişinin kendisinin “en yetkili parçasını (τῷ κυριώτατῳ)” ve “en çok güvenilir konularda (περὶ τὰ κυριώτατα)” kandırılması (R. 382a7-9), (b) “yalan söylenen birinin ruhundaki bilgisizlik (R. 382b8-9, ἡ ἐν τῇ ψυχῇ ἄγνοια ἢ τοῦ ἐψευσμένου).

Burada doğru yalanın ne olduğunu daha iyi anlamak için Sokrates'in onu karşılaştırdığı diğer yalan türünün ne olduğuna bakmak yerinde olacaktır. Sokrates diğer türden yalanı ise “ruhtaki bu türden duygu durumunun kelimelerdeki taklidi (R. 382b9-10, ἐν τοῖς λόγοις μίμημά τι τοῦ ἐν τῇ ψυχῇ ἐστὶν παθήματος)” olarak tanımlar. Yani, büsbütün saf olmayan yalan doğru yalanın ruhta yarattığı duygu durumunun ardından ortaya ikincil bir türdür. Eğer yalancı dile getirdiği P önermesinin yanlış olduğunun farkındaysa, bu P'yi büsbütün saf yalan olmayan yalan yapar. Bu durumda yalancı tamamen bilgisiz değildir. Çünkü yalanın doğru olmadığını

21 Malcolm Schofield, “The Noble Lie”, *The Cambridge Companion to Plato's Republic* içinde, Der. G. R. F. Ferrari (Cambridge: Cambridge University Press, 2007), 162-163.

22 James Wilberding, “Plato's Two Forms of Second-Best Morality,” *The Philosophical Review* 118 (2009), 358.

23 George F. Hourani, “The Education of the Third Class in Plato's Republic,” *Classical Quarterly* 43 (1949), 58.

biliyordur.²⁴ Bu bağlamda, “gerçek” yalanları yanlış inançlar, “taklit” yalanları ise dildeki yalanlar olarak tanımlamak doğru olacaktır.²⁵ Örneğin, “Glaukon, Adeimantos’un kardeşi değildir” ve “iki artı iki dört değildir” yanlış önermelerdir. Sokrates bu önermelerin doğru olduğunu inanıyorsa ruhunda “doğru yalan” vardır. Ancak Sokrates bu önermelerin yanlış olduğunu biliyor ve sadece birisini kandırmak için söylüyorsa yanlış inanca sahip değildir; yani yalanı dildedir ve bu yüzden büsbütün saf değildir. Yalanın gerçek mi yoksa sahte mi olduğu yalan söyleyenin epistemik durumu (özne yanlış bir inanca sahip midir?) ve yalanın yeri (ruhta mı yoksa dilde mi?) üzerinden belirlenir. Bu yüzden, yalan sadece bilgiye ve erdeme sahip filozof-yöneticiler tarafından söylenirse temellendirilebilir çünkü sahip oldukları yeti sayesinde sadece onlar yalanın epistemik durumu ve yeri üzerinde otoriteye sahip olabilirler.²⁶

Sokrates bir süre sonra, dildeki sahte yalanların bir tür ilaç “*φαρμάκον* (R. 389b4)” olduğunu ve bu ilacı şehri iyiliği için yöneticiler tarafından kullanılmasının kabul edilebilir olduğunu söyler (R. 389b7-9). Bu noktada *φαρμάκον* kelimesinin yalanların politik gücünün ve doğru kullanımın ne olduğunu anlamakta yol gösterici olabilir. İlk olarak şunu belirtmeliyiz: *φαρμάκον* kendinde muğlak bir anlam taşır ve herhangi bir dile çevrilirken anlamının tek bir kelime ile karşılanması güçtür. *φαρμάκον* yerine göre “tedavi”, “reçete”, “zehir”, “ilaç”, “iksir” anlamların herhangi birini ifade edebilir ve bu çevirilerin hiçbiri de yanlış olarak adlandırılmaz.²⁷ Belki de bu muğlaklık ve “çok anlamlılık” tam da Platon’un amacına hizmet eder: *φαρμάκον* olarak yalanlar eğer yöneticiler tarafından kullanılırsa tedavi edici bir ilaç olabilir ama her ilaç gibi hastayı tamamen acısız bir şekilde de iyileştirmez ve hatta onu daha da hasta edebilir.²⁸ Aynı şekilde sahte yalan insanları büyüleyen bir iksir olabilir ama bu iksirin hangi amaçla ve kim tarafından kullanıldığına bağlı olarak iyiliğe veya kötülüğe hizmet edebilir. Ama bu tür yalanlar sadece yöneticiler tarafından sıradan halkı (*Ἰύν. ἰδιώτης, Lat. plēbēs*) kandırmak için kullanılmalı, ancak eğer sıradan halktan birisi yöneticileri aldatmak için kullanılırsa o kişi cezalandırılmalıdır (R. 389d1-5). Nasıl ki doktorun hastasının faydası için yalan söylemesi kabul edilebilirse, yöneticiler de halkın iyiliği için yalanı kullanabilir (R. 389b4-5). Ancak hastanın doktora sağlığı veya tayfanın kaptana geminin durumu hakkında yalan söylemesi çok büyük bir hatadır. Çünkü onlar söyledikleri yalanın faydalı olup olmayacağını anlayabilecek teknik veya teorik kapasiteye sahip değildirler (R. 389c3-6). Aynı şekilde, yöneticilerin de sıradan halkta doğru ahlaki değerleri oluşturmak için sahte yalanların kullanılmasını hoş görmekte bir sakınca olduğunu düşünmez.²⁹ Filozof-yöneticiler sahip oldukları bilişsel kapasite ile hem neyin gerçekten iyi olduğunu bilirler hem de söyledikleri yalan sadece dilde olduğu için kendi ruhları da bu yalandan etkilenmez.

Bu noktada şunun da altını çizmek gerekiyor: Platon hiçbir zaman yalan söylemenin her şekilde ahlak dışı olduğunu söylememiştir, bu anlamda sözdeki yalanların yönetimde olanlar

24 Adam, *The Republic of Plato*, I. Cilt, 122.

25 Nicholas R. Baima, “Republic 382A–D: On the Dangers and Benefits of Falsehood,” *Classical Philology* 112 (2017), 17-18.

26 D. Dombrowski, “Plato’s Noble Lie,” *History of Political Thought* 18 (1997), 575.

27 Jacques Derrida, *Dissemination*, çev. Barbara Johnson, (London: Athlone Press, 1981),71-72.

28 Derrida, *Dissemination*, 97.

29 Baima, “Republic 382A–D: On the Dangers and Benefits of Falsehood,” 17-18.

veya bir konuda otorite sahibi olanlar tarafından söyleniyor olmasında Platon'un yalana karşı takındığı genel duruşu açısından bir çelişki doğurduğunu söyleyemeyiz.³⁰ Bu açıdan, bir yalandan nefret eden ve sadece bilginin peşinde koşan filozof-yönetici *P* (insanlar topraktan doğmuştur) önermesinin yalan olduğunun farkında ise hem *P* hem de *P-değil* (insanlar topraktan doğmamıştır) önermelerine aynı anda inanmış olmaz, yani aynı anda iki karşıt önermeye doğru olduğu inancına sahip değildir. Aynı şekilde, yanlış olduğunu bildikleri *P* önermesine kendilerini inandırmış olmazlar; çünkü *P* önermesinin doğru olmadığı bilirler. Yukarıda yaptığımız *γενναίως* incelemesi göz önünde bulundurduğumuzda, Sokrates kandırılanın da bu yalanın büsbütün saf yalan olarak ruhuna kabul etmeyeceğini öngördüğünü söyleyebiliriz. Bu yalan o kadar kuyruklu ve büyük bir yalandır ki, sıradan halk için bile doğru ve gerçek bir yalan olmaktan oldukça uzaktır. Yani onlar bile büyük olasılıkla bu yalanı ruhlarına kabul etmeyeceklerdir.

Bundan başka, filozof-yöneticiler sadece bilgiye değil, bilgi ve eğitim teorilerine sahip olduğu sonucu zorunlu olarak karşımıza çıkıyor. Bu yöneticiler sadece bilgi üretmeyecek, aynı zamanda doğası uygun olan diğerlerini de bu bilgiyi elde etmek için yetiştireceklerdir. Bu açıdan bakıldığında filozof-yönetici olmak üzere yetiştirilecek gençlere Mağara Alegorisi'ni anlatmak ile asil yalanı anlatmak arasında en azından biçimsel olarak pek de bir fark yoktur.³¹ Nasıl ki Mağara Alegorisi'yle (*R.* 514a-520a) gençlere toplumun büyük bir kısmının aslında gerçek bilgiden uzak yaşadığını, bu bilginin nasıl elde edileceğini ve neden bu bilgiye sahip olmanın çok önemli olduğu salık veriliyorsa, asil yalan ile de sadece halk kitlelerine neden yöneticileri dinlemeleri gerektiği gösterilmiyor. Aynı zamanda filozof yöneticilere de mağaraya tekrar dönmek zorunda olduklarına inandırılması gerekmektedir. Mağara'nın dışına çıkıp İyinin Formunu gören filozof-yönetici adayları tekrar diğer insanların arasında dönmek istemeyecektir; çünkü oldukları yerde çok mutlulardır (*R.* 517c8-d7). Ama Sokrates'e göre *Kallipolis*'in yasalarının amacı tek bir sınıfın mutluluğu değil kentin toplu mutluluğudur ve bu yüzden de dönmeye zorlanmak zorundadırlar (*R.* 519e1-520a5). Bu açıdan bakıldığında filozof-yönetici adaylarının mağaraya dönüşün asil yalanın genetik anlatısı ile öğretilen vatandaşların hem birbirlerine hem de onları yaratan kente olan sorumlulukları arasındaki ilişkiyi rahatlıkla görebiliriz.

3. Araçsal Yalanlar ve Doğruluk

Sokrates asil yalan hikâyesini gerektiğinde ortaya çıkan bir icat (*R.* 414b8, *μηχανή*) olarak tanımlamıştı. Peki nedir bu *μηχανή* ve nerede kullanılır? *μηχανή* gerçek anlamı *düzenektir*, örneğin inşaat taşları kaldırmak için kullanılan bir kaldıraç veya karşı kıyıya geçmek bir için gemilerin oluşturduğu bir köprü. İkincil ve daha dar anlamıyla ve günümüzde de pek çok dilde deyimsel olarak kullanılan *ἄπο μηχανῆς θεός*, yani *deus ex machina* (*CGL*, s.v. *μηχανή*). Bu yöntem, yani *ἄπο μηχανῆς θεός*, ilk olarak Yunan tragediyalarında Aiskhylos tarafından *Eumenides* tragedyasında Tanrıça Athene'nin savaş arabası ile sahneye girmesinde kullanılan ve daha sonra Euripides'in sıklıkla kullanmaya başladığı bir vinci, yani makinayı, işaret etmekte

30 Schofield, "The Noble Lie", 146.

31 Dombrowski, "Plato's Noble Lie", 569.

kullanılır.³² Platon, Aristoteles ve Cicero'ya göre, bu *μηχανή* yardımı ile sahneye indirilen tanrı veya kahraman çözülemez bir zorluğa yapay bir çözüm sağlar, ancak bazen de *ἀπὸ μηχανῆς* tragedya yazarı tarafından işleri daha fazla karmaşık bir hale getirme veya izleyiciye duygusal *katharsisi* daha güçlü bir şekilde yaşattırmak için de kullanılabilir.³³ İster bir olayı kestirmeden çözümlenmek ister bir durumu daha da karmaşıkleştirmek için kullanılsın, *μηχανή* kelimesinin tragedyalardaki bu kullanımını bir diğer yan anlamı olan “yöntem” veya pejoratif anlamda kullanılan “tertip” anlamlarını ortaya çıkarır.

Platon *Kratylos* diyalogunda *ἀπὸ μηχανῆς θεός* açıklamalara dair bir gözlemde bulunur. İlgili bölümde, Sokrates harfler ve heceler tanımladıkları nesnelere hakkında bilgi verecek şekilde oluşturulmuştur, yani örneğin *rho* (ῥῶ) harfi hareket belirten bir araçtır (*ὄργανον*), bu yüzden de *ῥεῖν* ve *ῥοή* kelimelerinde bu hızlı akışı taklit etmek için *rho* harfine sahip olduğunu iddia eder (*Cra.*, 426d3-7). Bu etimolojik teori üzerine Sokrates şunları söyler:

Hermogenes, nesnelere harflerin ve hecelerin taklit etmesi yoluyla belirtildiği düşüncesinin aptalca görüneceğini tahmin edebiliyorum, ama böyle olmak zorunda. Zira ilk kelimelerin doğruluğu için başvurabileceğimiz daha iyi bir sava sahip değiliz, tabii ki tragedya yazarlarının yaptığı gibi bir çıkmaza düşünce tanrıları bir düzenek üzerinde yükseltme (*ἐπὶ τὰς μηχανὰς [...] θεοῦς αἰροντες*) yoluna başvurmayı istemiyorsan (*Cra.*, 425d1-6).

Sokrates bazılarının aptalca görünecek olsa bile kelimelerin etimolojik kökenleri açıklamak için verdiği savdan daha iyisi olduğunu düşünmüyor ve bu türden nedensel bir açıklamayı *deus ex machina* çözümlere her durumda tercih ettiğinin altını çiziyor. Burada *deus ex machina* çözüm olarak “ilk kelimeleri tanrılar belirlemiştir ve bu yüzden bu kelimeler doğrudur” (*Cra.*, 425b7-8). Yani karmaşık bir soruya tanrısal ama yapay bir çözümdür. Şimdi asil yalana geri dönelim. Platon'un asil yalanı bir *μηχανή* olarak gördüğünü belirtmiştik. Ayrıca, bu hikâyenin tanrısal ve kutsal betimlemelerle dolu olduğu da açıktır. Örneğin, Sokrates genetik anlatı kısmında tanrının emrinden ve kutsal bir kehanetten bahsediyor. Bu açıdan bakıldığında, Platon *Devlet* kitabı boyunca ortaya koyduğu politik vizyonun en iyi olduğunu birçok rasyonel açıklama ile temellendirmiştir. Ancak yine de birçok fikrinin herkes tarafından kolay kolay kabul görmeyebileceğinin de farkındadır. Örneğin, Platon şu üç önerisinin insanlar ne kadar sarsıcı olabileceğini çok iyi biliyor: kadınların koruyucu olarak yetiştirilmesi (*R.* 451c-457b), koruyucu sınıfında ailenin ortadan kaldırılması (*R.* 457b-466d) ve yönetimin filozoflara devredilmesi (*R.* 471c-480a). Bu üç öneri toplum tarafından en güçlüsü sonuncusuna karşı olacak üç güçlü tsunami dalgası ile karşılaşacaktır ve Sokrates'in ortaya koyduğu sav bu dalgalara dayanıp batmaktan kurtulmalıdır.³⁴ Peki teori ile bunu başaramazsa Platon ne yapacaktır? Tragedya yazarlarının da yaptığı gibi bir *μηχανή* yoluyla doğan çelişkilerden kurtulmaya çalışacaktır. Ama birazdan da göreceğimiz gibi, Platon'un ilk tercihinin insanları bu asil bir yalanla kandırmak değil, onları

32 T.G. Chondros, “‘Deus-Ex-Machina’ Reconstruction and Dynamics”, *International Symposium on History of Machines and Mechanisms* içinde, Der. M. Ceccarelli (Dordrecht: Springer, 2004), 91.

33 R. B. Appleton, “The Deus ex Machina in Euripides,” *The Classical Review* 34 (1920), 11.

34 David Sedley, “Plato's Tsunami,” *Hyperboreus* 11 (2005), 213-214.

Kallipolis'in yönetim biçiminin diğer tüm yönetimlerden daha iyi olduğunu rasyonel argümanla göstermek olduğunu düşünmek daha hakkaniyetli olacaktır.

4. Argümanlar ve Hikâyeler

Devlet neden en iyi ve güzel yönetimin *Kallipolis*'de gerçekleşeceğini ispatlamaya çalışan argümanlarla doludur. Kitap temelde Sokrates ve muhatapların “neden adil olmak her zaman adil olmaktan daha iyidir?” sorusuna cevap aramaları ekseninde şekillenir, adaletin her zaman adaletsiz olandan daha faydalı olduğunu ispatlamak için pek çok argüman üretilir. Bu argümanların en güçlüleri de *Kallipolis*'in nasıl yönetildiği ve bu yönetimin nasıl adaleti sağlayacağına yönelik araştırmalar sırasında ortaya çıkar. Bu argümanları irdelemek ve ne kadar sağlam olduklarına dair bir yargı vermek bu makalenin amacı değil. Ancak asil yalan ve *Kallipolis*'in kuruluşu arasındaki ilişkiyi anlamak için şu soruyu sormamız gereklidir: Şehrin yöneticileri olacak filozofların, bu argümanlarla değil de asil yalanla ikna olabileceğini düşünmek gerçekçi olur mu? Yukarıda da belirttiğimiz üzere, asil yalana özellikle veya en çok (μάλιστα) ve ilk olarak (πρώτον) filozof-yöneticilerin kendileri inanmalıdır; çünkü bu filozoflar her vatandaşın en iyi ve doğasına en uygun şekilde eğitilmesi için bir program yaratacaklardır. Bu yüzden de ancak ve ancak filozof-yöneticiler bu hikâyenin amacına inanırsa Sokrates'in projesi başarılı olabilir.³⁵ Peki nasıl olur da “en büyük öğrenme (*R.* 505a2, μέγιστον μάθημα)” olarak adlandırılan İyinin Formunu bilen filozof bu yalana inanacaktır? Asil yalanın filozof-yönetici olmak için yetiştirilen öğrencilerin sadece kültürel eğitimleri sırasında anlatılacağı varsaysak bile, bu yalan filozof-yönetici eğitiminin basamakları tırmanan, her basamakta daha bilge olan ve en sonunda İyinin Formunun bilgisine erişen kişi üzerinde etkisini yitirecektir.

O halde, asil yalanın filozof-yöneticilerin eğitiminde daha çok araçsal ve *propaedeutik* bir işlevi var diyebiliriz: Asil yalan filozof-yönetici olmak için yetiştirilecek ve sonunda neden *Kallipolis*'in yönetim biçiminin en iyi ve en adil olduğunu rasyonel argümanlarla anlayacak öğrencileri bilimsel ve diyalektik eğitime yükselene kadar hazır ve dirençli tutmaktır. Yani bir açıdan asil yalan sıradan halka propaganda yapmak için değil, yönetici olmak için yetiştirilecek öğrencilerin gerçek yöneticiler olana kadar topluma ve kente bağlarını güçlendirmek için kullanılacaktır.³⁶ Bir başka deyişle, Asil yalanı Mağara'dan dışarı çıkmak için bir merdiven gibi kullanacak ve gerçek bilgiye eriştiklerinde artık bu yalana ihtiyaç duymayacaklardır; çünkü bu yalanın aslında kendi doğaları ve diğerlerinin doğasına dair bir metafor olduğunu anlayacaklardır.³⁷ Tabi ki, bu amaç ile askerler ve sıradan halkın bu yalana inandırılması birbirini dışlamaz, ama hem nedensel hem de zamansal olarak ilk amaç önce gelir. Bu yüzden, filozof-yöneticiler kentin iyiliği için asil yalanın politik amacına inanmaya devam edecektir; çünkü artık bu amacı rasyonel argümanlarla anlamış ve içselleştirmiştir. Burada birkaç seçenek ile karşı karşıya kalıyoruz: (1) *Kallipolis*'in varlığı pamuk ipliğine bağlıdır; çünkü kuruluşunu ve daimiliğini çok da sağlam olmayan bir

35 Catherine Rowett, “Why the Philosopher Kings will Believe the Noble Lie,” *Oxford Studies in Ancient Philosophy* (2016), 80.

36 Darrell Dobbs, “Choosing Justice: Socrates' Model City and the Practice of Dialectic,” *The American Political Science Review* 88 (1994), 269.

37 Catherine Rowett, “Why the Philosopher Kings will Believe the Noble Lie, 74-75.

yalana borçludur. (2) Asil yalan sadece gösteriş olsun diye yazmıştır ve genel politik hedef için hiçbir anlamı yoktur. (3) Gösterişli bir tarafı olmakla beraber, asil yalan Platoncu pek çok mit gibi belirli bir amaca dolaylı olarak hizmet eder. Hakkaniyet ilkesi gereği, Platon'un tüm politik idealini bu kadar zayıf bir temele oturtmuş olabileceği seçeneği göz ardı etmek gerekir; çünkü birinci seçeneği kabul etmek Platon'un *Kallipolis*'i savunma pahasına sağlam olmayan bir yol kullanmaktan hiç çekinmediğini öngörmeyi; daha da kötüsü bu durumun ya hiç farkında olmadığını ya da önemsemediğini varsaymayı gerektirecektir. İkinci yolu seçmek ise Platon'un yüceliği inancı üzerinden onun bu kadar zayıf bir argüman kurmayacağı varsayımını yapmaya neredeyse eşdeğerdir. Ancak Platon'un sistemindeki yanlışları veya zayıflıkları Platon'u kurtarmak adına temizlemek de pek felsefi bir yaklaşım olmayacaktır. Bu açıdan üçüncü seçeneği incelemek hem daha doğru hem de daha verimli sonuçlar doğuracaktır.

İncelememize şu soruyla başlayabiliriz: Asil yalan *Kallipolis*'in kuruluşu ve devamlılığı için zorunlu mudur? Açıkçası, asil yalanın zorunlu olduğunu söylemek *Devlet* kitabında ortaya konulan ve *Kallipolis*'in neden en iyi devlet olduğunu göstermeye çalışan tüm argümanlara aldırılmamak ve Platon'un çok yönlü felsefi yöntemini göz ardı etmektir. Bu noktada asil yalanın diyalogun hangi aşamasında çıktığına bakmak yerinde olacaktır. Most'a göre, "Platoncu mitler her zaman ya (a) genişletilmiş bir diyalektik bir açıklamanın başlangıcında ya da (b) sonunda bulunur".³⁸ Asil yalanın öncesinde *Devlet*'in II. ve III. kitaplarda koruyucuların ne tür bir temel kültürel eğitim alması gerektiğini anlatmıştır. Bu hikâyenin hemen öncesinde de koruyucular ve onların yardımcıları arasında bir ayırım yapmıştır. Kültürel eğitimin son aşamasında tüm öğrenciler çeşitli sınavlara tabi tutulacak. Bu sınavların amacı öğrencilerin yoldan çıkıp yozlaşmış topluluğunun tümünün faydası ve iyiliğine olmayan davranışları seçip seçmeyeceklerini görmektir (R. 412e5-8). Eğer bir öğrenci en temel olanın topluluğun iyiliği için çalışmak olduğunu unutup yozlaşırsa, o kişi koruyucu eğitiminden çıkarılmalıdır (R. 413e5-414a4). Çünkü gerçek koruyucu olacak kişi korku veya haz veren durumlarla karşılaştığında ve asla bozulmadan kalmalıdır (R. 413d10-413e5). Sokrates bu durumu altının ayarını ateşle kal etme (R. 413e1-4, χρυσὸν ἐν πυρὶ) işlemine benzetir. Antik dönemde bu işlem şu şekilde yapılırdı: (1) metal alaşımın gümüş hariç diğer elementler oksitleyici alev ile ayrıştırılır; (2) geriye kalan altın-gümüş alaşımı çok yüksek derecede ısıtılması sonucunda gümüş gümüş klorüre dönüşüp tuğla tozu tarafından emilir ve son olarak geriye saf altın kalır.³⁹ Dolayısıyla, diyalektik olarak açıklanan eğitim ve seçme sürecinin asil yalanda metaller anlatsı üzerinden mitolojik olarak ortaya koyulduğu görülebilir.

Hatırlamakta fayda var: Hiyerarşik anlatıya göre koruyucular altın alaşımı, askerler gümüş alaşımı ve çiftçiler ile diğer zanaatkarlar ise bronz ve demir alaşımından yaratılmıştır. Yine bu hikâyeye göre eğer bir koruyucunun doğasında altından başka bir metal varsa o doğasına uygun olan sınıfa gönderilmelidir. VIII. kitapta betimlenen *Kallipolis*'in en iyi yönetim biçiminden en kötüye düşüşü asil yalan ile doğrudan ilişkilendirilebilir: Filozof-yöneticilerin arasındaki bozulma, yani altın alaşımı dışındakilerin yönetimde yer alması, yönetimin gitgide daha kötü

38 Glenn W. Most, "Plato's Exoteric Myths", *Plato and Myth* içinde, Der. C. Collobert, P. Destrée ve F. J. Gonzalez, (Leiden: Brill, 2012), 18-19.

39 W. A. Oddy, "Assaying in Antiquity," *Gold Bull* 16 (1983), 53-54.

bir hal alması ile sonuçlanacaktır.⁴⁰ Eğer “eğitimsel” kal etme işlemi sırasında saf altından başka bir metal ortaya çıkarsa, örneğin bronz, o kişi ifti ve zanaatkarlar arasına gönderilmelidir. Aynı Şekilde, bronz alaşımdan olduğu dşinlen bir çocuğun ayar belirleme işlemi sonrası altın alaşımı olduğu anlaşılıp, hakkettiği yere koruyucuların arasına yükseltilmesi gerekir. Diyalektik açıklama ile ikna olan birisi için artık asil yalandaki hiyerarşik anlatıya gerek kalmayacaktır. Bu açıdan bakıldığında *Kallipolis*’in yönetim biçiminin diğerlerinden daha iyi ve doğru olduğunu kabul etmek için asil yalana inanmak zorunlu değildir.

Ayrıca, Platon’un *Devlet* diyaloğunu sadece *Kallipolis*’in bir şablon veya modeli çizmek için yazmadığını da göz ardı etmemeliyiz. Diğer tüm diyaloglarda olduğu gibi Platon *Devlet* kitabını da belli amaçlara yönelik, belli bir okuyucu kitlesi ve belirli değerler ile felsefi görüşleri inceleyip eleştirmek için yazmıştır.⁴¹ Bu okuyucu kitlesinin sıradan halk, bilimsel eğitim almış kişiler ve Platon’un kendi öğrencilerinden olduğunu da söylemek yerinde olacaktır.⁴² Elbette ki, sıradan halk Platon’un tüm argümanlarını derinlemesine anlayamayacaktır. Belki de okuma yazma bilmelerine rağmen *Devlet*’i baştan sona okuyacak kapasiteye bile sahip değillerdir.⁴³ Ama bu durum sıradan halkın belli başlı argümanları takip edemeyeceği anlamına gelmez. Sıradan halk belki entelektüeller gibi Formlar teorisini açıklayan Mağara, Güneş Alegorilerini ve *Bölünmüş izgi Analojisini* tam anlamıyla kavrayamayacaktır; ancak bu alegori ve analogilere dair yzeyssel bir anlayış geliştirebilirler. Sonuçta, Platon’un diyaloglarının felsefi eğitim almamış kitlelerin ilgisine yönelik de olduğunu inkr edemeyiz.⁴⁴ Platon’un sıradan halk kitlesinin bile *Devlet*’in VIII. ve IX. kitaplarını da okuyarak neden *Kallipolis*’in yönetim biçimi olan aristokrasinin diğer yönetim biçimlerinden (yani sırasıyla azalan aksiyolojik derecelendirmeye timokrazi, oligarşi, demokrasi ve tiranlıktan) daha doğru ve iyi olduğuna ikna olabilirler. Bu bakımdan, ne geleceğin filozof-yöneticileri ne de sıradan halkın *Kallipolis*’te yaşamaya ikna olmaları için asil yalan zorunlu değildir.

Ne var ki, belki de asil yalandan daha da acımasız ve despot bir yöntem VII. kitabın sonunda karşımıza çıkıyor. Ayrıca *Kallipolis*’in en azından kuruluşu için bu yöntem en uygun ve en olası olarak görünüyor. Sokrates’in Glaukon’un filozof-yöneticilerin şehri nasıl kuracağına dair verdiği şu cevabı inceleyelim:

Sokrates: Yaşı ondan büyük olan herkesi taşraya (εις τυς γρυς) sürecek, onların çocuklarını o anki değerlerden (των νν θων), ailelerinin de sahip olduğu değerlerden, uzak tutarak onların sorumluluğunu alacak, onları biraz önce bahsettiğimiz kendi gelenek ve trelerinde (ν τις σφετροις τρποτοι και νόμοις) yetiştirecekler. Bu yol ile bahsettiğimiz şehrin ve yasaların en hızlı ve en kolay Şekilde kurulacağını, kendisinin bayındır olacağını ve onu ortaya çıkaran halka çok büyük faydalar sağlayacağı düşünmüyor musun?

40 Gonda, “A New Interpretation of the Noble Lie,” 76.

41 David Wolfsdorf, *Trials of Reason: Plato and the Crafting of Philosophy* (New York: Oxford University Press, 2008), 15-16.

42 T.A. Szlezk, *Reading Plato*, ev. Graham Zanker (London, New York: Routledge, 1999), 20.

43 Jill Frank, *Poetic Justice: Rereading Plato’s Republic* (Chicago, London: The University of Chicago Press, 2018), 47-48.

44 Most, “Plato’s Exoteric Myths”, 21.

Glaukon: Bu açık ara en hızlı ve kolay yol. Ve Sokrates, bence onun [*Kallipolis*] nasıl ortaya çıkacağını, eğer bir noktada ortaya çıkacaksa, iyi tarif ettin (R. 540e5-541b1).

Bu öneri asil yalandan daha rahatsız edici görünüyor. Çocukların ailelerinden koparılışına yönelik bu önerinin aksine, asil yalan doğrudan pratik bir teklif içermeyen bir hikâyeden ibaretti. Ne var ki, asil yalan ile bu öneri arasında açık bir bağlantı da var. Asil yalanla ilgili kısmın sonunda Sokrates Glaukon'a insanları bu yalana inandırmak için bir yöntem (R. 415c7, *μηχανή*) bilip bilmediğini sormuştu. Glaukon da cevap olarak asil yalanı söyleyeceğimiz yetişkinler için değil de onların çocuklarını inandırmak için bir yöntem bildiğini söylemiş ama bu yöntemin ne olduğunu açıkça belirtmemişti. Hemen yukarıdaki metin sayesinde bu yöntemin ne olduğunu anlamış oluyoruz: Çocukları içerisinde yaşadığı toplumun değerlerinin etkisinden kurtarmak ve onları *Kallipolis*'in değerlerine göre yetiştirmek.

Buna ek olarak, bu önerinin asil yalanın hiyerarşik anlatısı ile doğrudan bir bağlantısını kurabiliriz. Eğer *Kallipolis* en baştan ve yeni değerler ile yetiştirilecek çocuklarla yaratılacaksa, tüm çocukların eşit bir şekilde eğitime başlayacağını varsayarsak ilk başta bir sınıf ayrımı olmadığı çıkarımını yapabiliriz. Şehrin kurucuları on yaşın altındaki tüm çocukları eğitecek ve eğitim sürecinde bir kısmının bronz ve demir alayımından yaratılmış çiftçi ve zanaatkarlar, bir kısmının gümüş alayımından yaratılmış askerler ve bir diğer kısmının da altın alayımından yapılmış koruyucular olduğunu ortaya çıkaracaktır. Böyle düşününce, bu çocukları genetik anlatıya yetişkinlerden daha kolayca inandırmak mümkün olacaktır; çünkü yetişkinlerin aksine çocukları tüm yaşamlarının bir rüya olduğuna inandırmak gerekmeyecektir. Bu çocukların inanması gereken ebeveynlerinin topraktan doğma kardeş olduğuna ve herkesin kuzen olduğuna inanması yeterli olacaktır. İlk vatandaşlar, yani on yaşın altındaki çocuklar, yetenekleri ve doğalarına göre sınıflandırılacaktır. Yani en baştan kurulacak olan *Kallipolis*'te eşit fırsat ilkesinin olduğunu bile söyleyebiliriz çünkü bu devlette bireylerin sınıflandırılmasının eğitim sırasında ortaya çıkacak sonuçlara göre yapılacağını aksine bir fikir ortaya koyulmuyor.⁴⁵ Elbette ki, ikinci ve sonraki nesiller sınıf ayrımı olan bir topluluğa doğacaklar; ancak daha önce de belirttiğimiz gibi, bu durumda bile koruyucuların kararıyla hem yukarı hem aşağı yönlü sınıfsal geçiş mümkün olacaktır. Platon'un daha önce eşit fırsat ilkesinden bahsetmediği ve sadece filozof-yöneticilerin denetimi ile sınıfsal geçişin olanaklı olduğu düşünüldüğünde, bu iddianın *Devlet*'in diğer kısımları ile çeliştiği düşünülebilir. Bu görünürdeki çelişkinin nedeni *Kallipolis*'in iki farklı şekilde kurulabileceği gerçeğidir. Eğer *Kallipolis* zaten varolan bir toplum içerisinden, varolan yetişkin vatandaşlar ve aynı coğrafi konumda ortaya çıkacaksa seçilen yol katı bir elitizm ve kurucu filozof-yöneticilerin kararı ile yönetici, asker ve çiftçi-zanaatkar sınıfları oluşturmaktır. Ancak eğer bu on yaşın altındaki çocuklara yeni bir vatandaşlık bilinci ve etiği vererek en baştan yaratılacak ise, o zaman geleceğin tüm vatandaşlarına fırsat eşitliği sağlanacaktır ve sınıf ayrımı kendiliğinden ve alınan eğitimde gösterilen başarı/ başarısızlıkla ortaya çıkacaktır.

Şayet bu yorum kabul edilebilirse iki çıkarım yapabiliriz: (i) İnsanların doğası gereği-yani altın, gümüş ve bronzla demir karışımı ile yaratılmış olmaları sebebiyle-belli bir politik, sosyal ve

45 Edward Andrew, "Equality of Opportunity as the Noble Lie," *History of Political Thought* 10, 1989, 594.

kültürel kategoriye ait olduğu ontolojik savını gevşetebiliriz. Çünkü bir önceki toplumda hangi sınıftan ebeveynleri olduğuna bakılmaksızın tüm çocuklar aynı eğitime tabi tutulup, eğitim sürecinde uygun oldukları sınıfa yerleştirilecektir. Elbette bu bile Platon'un toplum yaratırken kullandığı baskıcı eğilimleri ortadan kaldırmaz ama tüm topluluğa sunulan bu fırsat eşitliği Platon'a getirilen elitizm eleştirisini zayıflatır. (ii) Burada Platon'un kendi yaşadığı şehri değiştirmek gibi bir amaç gütmeyeceğinin altını çizmek gerekiyor.⁴⁶ Daha II. kitabın başında, Sokrates'in kendisi de *Kallipolis*'in teorik incelemesini yaptığını belirtiyor (R. 369c-d). Bir taraftan, asil yalanın halihazırda var olan bir devletin yasalarını ve değerlerini değiştirmede çok da faydalı ve etkili olabileceğini söyleyemeyiz. Eğer öyle olsaydı, ne Glaukon bu yalana yetişkinleri inandırmanın bir yolu olmadığını ne de Sokrates onların taşraya, yani şehrin dışına, sürülmesi gerektiğini söylerdi. Diğer taraftan, en baştan kurulacak bir devletteki önemi de çok fazla değildir. Var olan değerlerin etkisinden kurtulmuş olan çocuklar filozof-yöneticilerin gözetiminde asil yalana çok da ihtiyaç duymadan *Kallipolis*'in değerlerine inanıp, şehrin iyiliği ve yararı için gereken ne ise yapmayı kabul edebilirler. Bu bağlamda, asil yalan ne halihazırda var olan bir kenti değiştirmek için yeterlidir ne de en baştan kurulacak *Kallipolis* için zorunludur. İşte tam da bu yüzden bu hikâye asil olduğu kadar yarı ciddi ve kuyruklu bir yalandır. Yarı-ciddidir çünkü Platon doğuştan gelen yetenek ve beceriler olduğuna inanıyor olsa bile, hiyerarşik anlatının kelimesi kelimesine doğru olduğunu düşünmesi gerekmiyor. Kuyruklu bir yalandır çünkü Sokrates insanları tüm yaşamlarının bir rüya olduğuna inandırmanın olağanüstü ve hatta bayağı olduğunun farkındadır; bu yüzden Sokrates'in hikâyeyi anlatmakta çekinceleri vardır.

Sonuç

Bu makaledeki temel amacım asil yalanın görüldüğünden daha katmanlı olduğu fikri üzerinden, bu hikâyenin içeriğini, amacını ve epistemik statüsünü incelemek ve *Devlet*'te ortaya koyulan politik teoriyle ilişkisini hakkaniyetli bir şekilde açıklamaktır. Bunu başarmak için, Sokrates ve Glaukon arasında geçen diyalogun dramatik yapısının göz önünde bulundurulmasına, bu asil yalanın dilsel ve epistemolojik analizine ve *Devlet*'in diğer kısımlarıyla ilişkisine dikkat edilmesine gerek olduğu fikriyle hareket edilmiştir. Sonuçta, her ne kadar ilk bakışta asil yalanın totalitaryen tarafları göze çarpsa da Platon'un bu yalanın salt propaganda amaçlı ve elitlerin faydası için sıradan halka yönelik kullanılması gerektiğini iddia etmediğini gördük.

Ancak makale boyunca asil yalanın kelimesi kelimesine okunmasının problemleri olduğunu ve Sokrates'le Glaukon'un bu yalanın ikna gücü üzerine yaptıkları yorumların başka bir okumaya olanak sağlayabileceğini göstermeye çalıştım. Bu okumaya göre Platon asil yalana inanmanın epistemik ikna gücünün zayıf olduğunun farkındadır; bu yüzden de asil yalan *Kallipolis*'in kuruluşu ve devamlılığı için ne zorunlu ve ne de gereklidir. Buna ek olarak, Platon'a getirilen grup-egoizmi eleştirisinin de isabetsiz olabileceğini söyleyebiliriz. Çünkü bu yalan yüzünden en büyük zararı mağaranın dışındaki teorik hayatı (*bios theoretikos*) bırakıp geri dönmek zorunda kalan filozoflar görecektir. Bu noktada, önemli olan sınıftan bağımsız olarak bireyin değil, tüm toplumun iyiliğidir. Bu açıdan, Platon'un kolektivist olduğunu ve Popper'ın söylediğinin

46 James Adam, *The Republic of Plato*, II. Cilt (New York: Cambridge University Press, 2009), 155.

aksine “grup-egoizmini” savunmadığını görebiliriz.⁴⁷ Hatta, Platon için bir insan için en iyi yaşam olan *bios theoretikos*’u geride bıraktıkları için en çok da filozoflar toplum için kendi mutluluk ve iyiliklerinden vazgeçecektir (*Bkz.* R. 519c-520d). Bu açıdan, asil yalanın filozof-yöneticilerin bilgelik sevgisi ve doğruya verdikleri değer ile çelişmediğini, bu yalanın onların ruhunu yozlaştıramayacağını ve aslında yalnızca kültürel eğitimlerinin bir parçası olduğunu da gördük.

Ayrıca ne *Devlet*’in ne de asil yalan hikâyesinin Platon’un politik düzen hakkındaki son sözü olduğunu söylemek doğru olur. Platon *Politikus* diyalogunda yönetici/yasa yapıcı tarafından koyulanan her zaman tam olarak en iyi ve en adil olamayacağı söyler. Çünkü insan ilişkileri hiçbir zaman durağan değildir, bu yüzden de her zaman ve her konuyu en iyi şekilde düzenleyecek mutlak bir yasanın bulunması mümkün değildir (Pl. *Plt.* 294a10-b6). Bu açıdan, Platon’un *Devlet* kitabında ortaya koyduğu yönetim biçiminin de değişime açık olabileceğini ve Platon’un yeni bir yasa yapıcı devlet adamı *Kallipolis*’inkinden daha iyi, daha adil ve değişen insan ilişkilerine daha uygun yasalar yazıp yürürlüğe koyacağına dair bir inanca sahip olageldiğini söylemek çok da anlamsız olmayacaktır. Nitekim, *Yasalar*’da yöneticilerin yozlaşmaya açık olduğu fikri üzerinden bir denge ve denetim mekanizmasının gerekliliği belirtilmiş ve bu amaçla yöneticilere denetimin belirli araçlarla yapılması önerilmiştir.⁴⁸ Buna ek olarak, yine *Yasalar*’da yalan topyekûn kötülenmiş ve yöneticilerin yalan söylemesi aklanmamıştır; sadece sözde olan asil yalanlar bile bayağı görülmüştür.⁴⁹ Kaldı ki, Platon’un *Yasalar*’da ortaya koyduğu denetim mekanizması ve yöneticilerin söyleyeceği asil yalanların da kötü kabul edildiği fikirlerini bir kenara bırakıp *Devlet*’i Platon’un politik düzen üzerine söylediği son ve mutlak söz olarak alsak bile, asil yalan hikâyesinin totaliter bir devlet düzenine etkisi ve katkısı konusunda dikkatli olmamız gerektiğinin altını çizmeliyiz.

Son olarak şu iki noktayı vurgulamak yerinde olacaktır. Birincisi, eğer bir gün *Kallipolis* kurulacaksa asil yalan hikâyesi rasyonel argümanları anlayamayacak vatandaşları ikna etmek için kullanılabilir. Ancak yukarıda da gördüğümüz üzere hali hazırda varolan bir *polis*in vatandaşlarını ikna etmek için kullanılırsa işe yaraması oldukça güçtür çünkü insanların rüya ve gerçeği ayırt etmesinin bir yolu olmaması gibi epistemolojik olarak zayıf varsayıma dayanmaktadır. Bu yüzden, belki de asil yalanın gerçekten çalışacağı tek yer en baştan kurulacak bir *Kallipolis*’te ebeveynlerinin ve eski düzenin değerleri ile yozlaşmamış çocukların eğitimidir. Ancak asil yalanın oradaki gerekliliği bile tartışmalıdır çünkü bu çocukların rasyonel argümanları anlamayacağı varsayımına dayalıdır. Bu noktada ispat yükü Platon’un insanların anlama kapasitesine dair karamsar olduğunu iddia edenlerde olacaktır. Bu ispatlanmadan baştan yaratılacak *Kallipolis*’te asil yalana ihtiyaç olduğu düşüncesinin temeli çok da sağlam değildir. Çünkü İyî’nin Formunun bilgisi filozof-yöneticilere has olsa bile ne *Devlet*’te ne de başka diyaloglarda Platon rasyonel argümanları anlama yetisinin belirli bir kesime özel olduğunu söylemiştir.

47 *Kıy.* Popper, *The Open Society and Its Enemies*, 96-97.

48 Williams, “Plato’s Noble Lie: From Kallipolis to Magnesia”, 382-383.

49 Williams, “Plato’s Noble Lie: From Kallipolis to Magnesia”, 386-387. *Bkz.* L. 730c; 738e.

İkincisi, Platon'un çoğu zaman yaptığı gibi bir hikâye ve mit ile felsefi bir fikri aktarmaya çalıştığını söylemek gerekir. Ancak bu mitler ve hikayeleri çoğu zaman kelimesi kelimesine okumak yanlış sonuçlar verebilir. *Devlet*'te de iddia edildiği gibi, Platon için doğru mitler de gerçeği açıklamayı hedefler ve rasyonel argüman ile temellendirmesi güç konularda kullanılabilir. Platon'un diyaloglarında bu amaçla kullanılan pek çok mite rastlarız ve bu mitlerin alegorik incelemesi ve içeriğinin analitik çözümlemesi bizi daha sağlam sonuçlara götürebilir. Örneğin *Phaidon*'un ruhun yazgısı, *Gorgias*'ın ruhların yargılanması ve *Protagoras*'ın politik erdemin kökeni mitleri hem rasyonel argümanlarla ifade edilebileceklerin ötesinde hem de okuyuculara diyalektik argümanlardan daha açıklayıcı ve ilgi çekici görüşler sunar. Sokrates'in asil yalanı anlatırken gösterdiği çekingenliğin nedeninin o noktaya kadar adım adım yürüttüğü rasyonel argümanı bir tarafa bırakıp, bir miti *Kallipolis*'in politik yapısını anlatmak için kullanmanın sığılığı ve bir yalanla *Kallipolis*'in vatandaşlarını kandırmanın bayağılığı olduğu düşünülebilir. Bu açıdan, asil yalan hikâyesinin *Devlet* kitabında bulunmasının araçsal bir amacı olduğunu düşünebiliriz. Felsefi derinliği olmayan veya Platoncu felsefi çevrenin dışındaki *Devlet* okuyucularının Platon'un politik idealini anlamasını sağlamaktır. Bu okuyucuların mitte anlatılan her şeye tamamen inanması gerekmez; hatta bu hikayenin bir yalan olduğunun farkında da olabilirler. Okuyucuların her insanın doğuştan belirli yeteneklere sahip olduğunu, bu yeteneklerin zaman içinde ortaya çıkacağını ve kolektif mutluluğu arttırmak için insanın kendisine verilen rolü yerine getirmesi gerektiğini anlamaları yeterlidir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar / References

- Adam, James. *The Republic of Plato*, 2 Cilt. New York: Cambridge University Press, 2009.
- Andrew, Edward. "Equality of Opportunity as the Noble Lie." *History of Political Thought* 10, 1989: 577-595.
- Annas, Julia. "Plato's 'Republic' and Feminism." *Philosophy* 51 (1976): 307-21.
- Appleton, R. B. "The Deus ex Machina in Euripides." *The Classical Review* 34 (1920): 10-14.
- Baima, Nicholas R. "Republic 382A-D: On the Dangers and Benefits of Falsehood," *Classical Philology* 112 (2017): 17-18.
- Brown, Lesley. "How Totalitarian is Plato's Republic?" *Essays on Plato's Republic*. Derleyen Erik Nis Ostenfeld, 13-17. Aarhus University Press, 1998.
- Burnet, John. *Platonis Opera*, 5 Cilt. Oxford: Clarendon Press, 1900-1907.
- Chondros, T.G. "'Deus-Ex-Machina' Reconstruction and Dynamics." *International Symposium on History of Machines and Mechanisms*. Derleyen M. Ceccarelli, 87-104. Dordrecht: Springer, 2004.
- Cornford, Francis Macdonald. *The Republic of Plato*. Oxford: Oxford University Press, 1951.
- Jacques Derrida. *Dissemination*. Çeviren Barbara Johnson. London: Athlone Press, 1981

- Dobbs, Darrell. "Choosing Justice: Socrates' Model City and the Practice of Dialectic." *The American Political Science Review* 88 (1994): 263–77.
- Dombrowski, D. "Plato's Noble Lie," *History of Political Thought* 18 (1997): 565–78.
- Ferrari, G. R. F. ve Griffith, Tom. *Plato: The Republic*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
- Frank, Jill. *Poetic Justice: Rereading Plato's Republic*. Chicago, London: The University of Chicago Press, 2018.
- Fontenrose, Joseph. "Work, Justice, and Hesiod's Five Ages." *Classical Philology* 69 (1974), 1–16.
- Gonda, Joseph. "A New Interpretation of the Noble Lie." *Plato Journal* 21 (2021): 71-85.
- Hansen, Mogens Herman. "Greek City-States." *The Oxford Handbook of the State in the Ancient Near East and Mediterranean*. Derleyen Peter Fibiger Bang ve Walter Scheidel, 259–278. New York: Oxford University Press, 2013.
- Hansen, Mogens Herman. "Political Parties in Democratic Athens." *Greek, Roman, and Byzantine Studies* 54 (2014): 379–403.
- Hesiod. *Theogony. Works and Days. Testimonia*. Çeviren ve Derleyen Glenn Most. London: Harvard University Press, 2006.
- Hourani, George F. "The Education of the Third Class in Plato's Republic," *Classical Quarterly* 43 (1949): 58-60.
- Most, Glenn W. "Plato's Exoteric Myths." *Plato and Myth*. Derleyen C. Collobert, P. Destrée ve F. J. Gonzalez, 13-24. Leiden: Brill, 2012.
- Oddy, W. A. "Assaying in Antiquity." *Gold Bull* 16 (1983): 52-59.
- Rowett, Catherine. "Why the Philosopher Kings will Believe the Noble Lie." *Oxford Studies in Ancient Philosophy* (2016): 67-100.
- Popper, Karl. *The Open Society and Its Enemies: New One-Volume Edition*. Princeton: Princeton University Press, 2013.
- Schofield, Malcolm. "The Noble Lie." *The Cambridge Companion to Plato's Republic*. Derleyen G. R. F. Ferrari, 138-164. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
- Sedley, David. "Plato's Tsunami." *Hyperboreus* 11 (2005): 205-214.
- Szlezák, T.A. *Reading Plato*. Çeviren Graham Zanker. London, New York: Routledge, 1999.
- The Cambridge Greek Lexicon*. Derleyen James Diggle Cambridge: Cambridge University Press, 2021.
- Wilberding, James. "Plato's Two Forms of Second-Best Morality." *The Philosophical Review* 118 (2009): 351-374.
- Williams, David Lay. "Plato's Noble Lie: From Kallipolis to Magnesia." *History of Political Thought* 34 (2013): 363–92.
- Wolfsdorf, David. *Trials of Reason: Plato and the Crafting of Philosophy*. New York: Oxford University Press, 2008.